

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

PRODUCTION QUALITY MANAGEMENT IN SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

УДК 631.15

<https://doi.org/10.32843/infrastruct45-28>**Шаповал Г.М.**

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку і аудиту
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Sharoval Galyna

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

У статті вивчено теоретичні основи управління якістю продукції та визначено роль управління якістю продукції в системі фінансово-економічної безпеки. Визначено, що якість продукції (включаючи новизну, технічний рівень, відсутність дефектів під час виконання, надійність в експлуатації) є одним з найважливіших засобів конкурентної боротьби, завоювання та утримання позицій на ринку. Досліджено наявні методи аналізу якості та конкурентоспроможності, проаналізовано основні положення стандартів забезпечення безпеки якості. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності управління якістю продукції в системі фінансово-економічної безпеки. Спрямованість удосконалення системи управління якістю продукції має бути такою, щоби було забезпечено її функціонування на основі реального механізму управління якістю, зорієнтованого на виготовлення конкурентоздатної продукції, що задовольняє вимогам наявних і потенційних споживачів.

Ключові слова: якість продукції, управління якістю, фінансово-економічна безпека, стандарти безпеки якості, система TQM.

В статье изучены теоретические основы управления качеством продукции и опре-

делена роль управления качеством продукции в системе финансово-экономической безопасности. Определено, что качество продукции (включая новизну, технический уровень, отсутствие дефектов при исполнении, надежность в эксплуатации) является одним из важнейших средств конкурентной борьбы, завоевания и удержания позиций на рынке. Исследованы существующие методы анализа качества и конкурентоспособности, проанализированы основные положения стандартов обеспечения безопасности качества. Разработаны предложения по повышению эффективности управления качеством продукции в системе финансово-экономической безопасности. Направленность совершенствования системы управления качеством продукции должна быть такой, чтобы было обеспечено ее функционирование на основе реального механизма управления качеством, ориентированного на изготовление конкурентоспособной продукции, удовлетворяющей требования имеющихся и потенциальных потребителей.

Ключевые слова: качество, управление качеством, финансово-экономическая безопасность, стандарты безопасности качества, система TQM.

The theoretical bases of product quality management are studied and the role of product quality management in the system of financial and economic security is determined. In the conditions of the prevailing non-price competition and the saturated market high quality of production serves as the main factor of success in maintenance of financial and economic safety of the enterprise. It is the improvement of product quality that determines the degree of survival of the firm in market conditions, the pace of scientific and technological progress, the growth of production efficiency, the saving of all types of resources used in the enterprise. It is determined that product quality (including novelty, technical level, lack of defects in performance, reliability in operation) is one of the most important means of competition, gaining and maintaining market position. In modern economic conditions, the quality management system as an organic part of the enterprise should be designed based on the purpose, target orientation and management conditions, and not formed only in an evolutionary way with the help of individual partial innovations. A working quality management system should become a real tool for continuous improvement of the enterprise and a source of economic benefits. Improving product quality affects the growth of productivity, the pace and efficiency of scientific and technological development, ensures the effective use of fixed assets, increasing investment efficiency, forming the image of the company as an economically reliable partner and its entry into the world market. The existing methods of quality and competitiveness analysis are studied and the main provisions of quality assurance standards are analyzed. Proposals for improving the efficiency of product quality management in the system of financial and economic security have been developed. The focus of improving the product quality management system should be such as to ensure its functioning on the basis of a real quality management mechanism focused on the manufacture of competitive products that meet the requirements of existing and potential consumers.

Key words: product quality, quality management, financial and economic security, quality safety standards, TQM system.

Постановка проблеми. Сьогодні в економіці спостерігається тенденція до підвищення ролі якості в управлінні виробництвом продукції. Ефективність діяльності підприємства на ринку, його конкурентоспроможність та рівень фінансово-економічної безпеки залежать від результатів управління якістю продукції, тому управлінню якістю продукції на підприємстві приділяється особлива увага.

Висока якість продукції є одним з основних засобів конкурентної боротьби, що дає змогу завойовувати та утримувати провідні позиції на ринку. Важливими елементами якості продукції є її новизна, технічний рівень, відсутність дефектів під час виготовлення, надійність в експлуатації. Процес управління якістю продукції має включати

системну роботу на всіх стадіях виробничого процесу й бути спрямованим не стільки на виявлення дефектів або браку в готовій продукції, скільки на підвищення та перевірку якості продукції на кожному етапі її виготовлення. Зазначені питання управління якістю продукції в системі фінансово-економічної безпеки підприємства є актуальними та потребують детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління якістю продукції досліджуються в роботах учених-економістів [1; 2; 8], де розглядаються основні вимоги управління якістю, підходи до нього та можливості підвищення ефективності цього процесу. Ці проблеми також широко висвітлюються в законодавчій базі [3–7]. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень у

цьому напрямі та законодавчих документів з цієї теми, багато питань все ще залишаються невирішеними. Зокрема, недостатньо розкритою є тема управління якістю продукції в системі фінансово-економічної безпеки підприємства.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення необхідності забезпечення якості продукції в системі фінансово-економічної безпеки та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення системи управління якістю продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансово-економічна безпека підприємства – це стан захищеності його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатності швидко усунути загрози, пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність [2]. Зміст цього поняття включає також систему заходів забезпечення якості продукції, оскільки саме висока якість продукції сприяє зростанню попиту на продукцію, забезпечує конкурентоспроможність та фінансово-економічну стабільність підприємства.

Якість продукції характеризується сукупністю її властивостей, які дають змогу задовольняти потреби споживачів. Підвищення якості продукції забезпечує ефективну діяльність підприємства в умовах ринку, бо воно сприяє підвищенню попиту на продукцію, відповідно, зростанню обсягів її виробництва та прибутку підприємства.

Для того щоби забезпечити конкурентоспроможну якість продукції, кожному підприємству необхідно здійснювати управління якістю, яке базується на сукупності принципів. Головні засади управління якістю продукції сформульовані Е. Демінгом таким чином:

- постійна мета діяльності підприємства полягає в підвищенні якості продукції;
- недопущення дефектів у будь-якій сфері діяльності;
- вимагання від постачальників гарантій якості продукції, що ними продається;
- не укладання контрактів на поставку продукції з орієнтацією на низькі ціни;
- постійне навчання працівників;

- недопущення виникнення у працівників страху відповідальності за допущені помилки;
- усунення причин, що зменшують у працівників почуття поваги й гордості за свою організацію [2].

Механізм управління якістю продукції, спрямований на забезпечення виробництва та реалізації продукції відповідно до встановлених стандартів, можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Для підвищення якості продукції на підприємстві має бути створена дієва система управління якістю продукції, що є невід’ємною частиною системи управління виробництвом та являє собою регламентований стандартами підприємства порядок регулювання виробничих процесів, спрямований на забезпечення необхідного рівня якості продукції під час її розроблення, виготовлення та експлуатації.

Система управління якістю має формуватися з огляду на призначення, цільову орієнтацію та умови господарювання, а також стати інструментом удосконалення діяльності підприємства й джерелом зростання економічних вигід.

Роль заходів з підвищення якості продукції у системі фінансово-економічної безпеки полягає в тому, що вони сприяють формуванню ефективної системи господарювання в умовах ринкових відносин, що проявляється в такому:

- високоякісна продукція краще задовольняє потреби споживача;
- підвищення якості продукції сприяє економії робочого часу, оскільки загальна сума витрат суспільної праці на виготовлення й використання продукції підвищеної якості, навіть якщо її досягнення пов’язане з додатковими витратами, істотно зменшується;
- якісна продукція забезпечує фінансову стійкість підприємства, а також одержання максимального прибутку;
- висока якість продукції позитивно впливає на імідж та конкурентоспроможність підприємства загалом.

Особливо важливу роль у підвищенні якості продукції відіграють її стандартизація та сертифікація. В нашій країні правові та організаційні

Рис. 1. Модель економічного механізму управління якістю продукції

засади стандартизації, спрямовані на забезпечення єдиної технічної політики в цій сфері, регулюються Законом України «Про стандартизацію».

Стандартизація – це діяльність зі встановлення норм і вимог, яким має відповідати якість продукції. Метою стандартизації є забезпечення раціонального виробництва для виготовлення продукції, здатної задовольнити потреби споживача з урахуванням його прав та інтересів. При цьому необхідно забезпечити безпеку праці на підприємстві та збереження навколишнього середовища [3].

Результатом стандартизації є нормативні документи, які встановлюють правила, принципи та характеристики результатів діяльності підприємства, зокрема стандарт, кодекс ustalеної практики та технічні умови.

Нормативні документи зі стандартизації визначають загальні принципи стандартизації в Україні; систему органів, які здійснюють стандартизацію та їх компетенцію; порядок розроблення, затвердження, оформлення, реєстрації, обліку, зберігання й приймання стандартів, а також відповідальність за їх порушення.

Стандарт – це нормативний документ, що встановлює правила щодо діяльності чи її результатів задля досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері [3].

Основні завдання контролю за дотриманням якості продукції визначені в Законі України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію неякісної та небезпечної продукції» [4], в якому передбачається порядок вилучення продовольчих та промислових товарів невідповідної якості у підприємств, які їх виробляють чи реалізують.

В Законі зазначено, що товари, які реалізуються підприємствами, мають супроводжуватись відповідними документами, наявність яких передбачається законодавством, зокрема сертифікатом відповідності або його копіями, завіреними в установленому порядку суб'єктом господарської діяльності, що відпустив товар, а також посвідченнями якості від товаровиробника.

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів», «споживач має право на одержання необхідної, доступної та достовірної інформації про товар, що забезпечує можливість його компетентного вибору» [6].

Закон України «Про метрологію і метрологічну діяльність» [7] визначає єдність величин, якими вимірюються різні параметри якості продукції, а також вимоги до таких вимірів та їх перевірки.

Єдність вимірів в Україні забезпечується Державною метрологічною службою, яка підпорядковується Державному комітету зі стандартизації, сертифікації та метрології. Державні органи управління та окремі господарюючі суб'єкти створюють відомчі метрологічні служби для виконання

робіт із забезпечення єдності та точності вимірів та метрологічного контролю.

Міжнародна система сертифікації прийнята в усьому світі, що є прямим підтвердженням необхідності проведення постійного моніторингу якості продукції. Глибина перевірки та її етапи регулюються міжнародними стандартами, які умовно розділені на п'ять таких категорій:

- переробка, перевезення сировини й харчових продуктів;
- перевірка приміщень, обладнання, умов виробництва;
- якість і регулярність санітарної обробки приміщень та обладнання;
- методи боротьби з потенційними шкідниками та мікроорганізмами;
- ефективне управління процесами забезпечення сировиною та ведення документації.

Для забезпечення уніфікації вимог до виробництва якісної продукції використовуються стандарти ISO 22000 (табл. 1).

Міжнародний досвід управління якістю, викладений у світових стандартах з якості ISO, передбачає виокремлення найбільш суттєвих та ключових процесів виробництва продукції для забезпечення контролю якості продукції.

Враховуючи поєднання вимог українського законодавства щодо забезпечення якості продукції та міжнародних стандартів у цій сфері, можемо дійти висновку про необхідність застосування інтегрального підходу до управління якістю продукції, який буде враховувати забезпечення інтересів усіх груп зацікавлених осіб у виробництві якісної продукції та сприятиме забезпеченню високого рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Інтегральне управління якістю продукції може базуватись на концепції «загального управління якістю», або TQM (Total Quality Management). Концепція TQM охоплює всі структури підприємства, всі види виробничої діяльності і спрямована на використання матеріальних і людських ресурсів для найбільш ефективного задоволення потреб споживачів, суспільства та співробітників підприємства. Отже, управління якістю відповідно до цієї концепції буде враховувати вимоги Закону України «Про стандартизацію» та найбільш повно враховувати інтереси усіх груп зацікавлених осіб.

Як показує міжнародний досвід, застосування концепції TQM сприяє підвищенню якості результатів трудової діяльності і зростанню фінансових показників [8]. Застосування цієї концепції в управлінні якістю продукції передбачає участь усіх працівників підприємства у забезпеченні зростання якості продукції для досягнення довгострокового успіху за рахунок як задоволення вимог споживача, так і забезпечення вигід для працівників підприємства й суспільства загалом.

Таблиця 1

Стандарти групи ISO 22000

Стандарт	Характеристика
1. СТАНДАРТ ISO 22000: 2005	Прийнятий у 2005 р. і схвалений міжнародною організацією сертифікації. Оцінює ефективність менеджменту тих підприємств, які зайняті в галузі переробки та виробництва харчових продуктів, на всіх етапах: від обробки сировини до упаковки.
2. СТАНДАРТ ISO / TS 22004: 2005	Визначає порядок використання ISO 22000: 2005, ведення звітного матеріалу, послідовність етапів контролю й доцільність застосування.
3. СТАНДАРТ ISO 20005: 2007	Досліджує залежності якості сировини та зовнішньої екологічної бази. Визначає закономірність якісного виробництва харчових продуктів. Визначає норми щодо кормових продуктів. Враховує принципи ефективного управління.
4. СТАНДАРТ ISO / TS 22002-1: 2009	Визначає норми якості для обладнання та виробництва продуктів харчування, роз'яснює спеціальні умови та різні передумови для якісного виробництва продуктів харчування відповідно до міжнародних стандартів.
5. СТАНДАРТ ISO / TS 2002-3: 2011	Визначає вимоги до ефективності планування та виконання сільськогосподарської діяльності, ступінь безпеки та якості сировини, яка використовується в подальшому ланцюжку харчового виробництва. Регламентує ефективне управління та довгострокове планування.
6. СТАНДАРТ ISO / TS 22003: 2007	Включає інструкції, що дають змогу проводити багаторівневий аудиторський контроль швидко і з максимальним охопленням всіх ланок виробництва, обробки та транспортування, зокрема для перевірки ефективності системи управління, менеджменту і продукції підприємства.

Таблиця 2

Відмінності основних принципів традиційної системи управління й системи TQM

Традиційні принципи управління	Принципи системи TQM
1. Задоволення потреб замовника	1. Задоволення потреб споживача, суспільства й співробітників організації
2. Планування, забезпечення і контроль підвищення якості продукції	2. Планування, забезпечення й контроль підвищення якості всіх процесів і системи
3. Розроблення переважно коригуючих дій	3. Розроблення переважно попереджувальних дій
4. Навчання управління якістю тільки співробітників відділу контролю якості	4. Навчання управління якістю всього персоналу
5. Покладення функцій забезпечення якості на відділ контролю якості	5. Покладення функцій забезпечення якості на весь відділ
6. Рішення в галузі якості тільки «невідкладних» питань і задач сьогодення	6. Постійне виявлення й рішення в галузі якості хронічних проблем
7. Виконання кожним автономно поставленого завдання	7. Координація і взаємодія діяльності всіх співробітників в галузі якості

Система «загального управління якістю» має певні відмінності від основних принципів традиційного управління, які наведені в табл. 2.

Як видно з табл. 2, підприємство з традиційними підходами до управління орієнтується на потреби замовника, які постійно змінюються, що викликає необхідність змінювати характеристики продукції, що виготовляється. Методичною базою традиційного підходу до управління є системи маркетингових досліджень і маркетингової інформації, що часто мають суб'єктивний характер і не завжди об'єктивно відображають потреби ринку.

Система TQM в управлінні якістю продукції не тільки буде враховувати інтереси споживача, але й сприятиме забезпеченню стратегічних цілей діяльності підприємства та забезпеченню потреб суспільства загалом. Такий підхід до управління

якістю продукції сприятиме зростанню фінансової стійкості підприємства у стратегічній перспективі та дасть змогу забезпечити високий рівень фінансово-економічної безпеки його діяльності.

В рамках застосування цієї системи під час управління якістю продукції доцільно буде вдосконалити такі механізми управління якістю:

- розроблення інструментарію прийняття управлінських рішень під час обґрунтування рівня витрат у собівартості продукції за певного рівня її якості на засадах визначення економічного ефекту системи управління якістю на підприємстві;

- застосування класифікації витрат на якість шляхом розподілу їх на витрати у системі якості та витрати на систему якості, яка дає змогу більш виважено сформулювати вимоги до частки певних видів витрат у собівартості продукції під час її

планування та прогнозування залежно від вимог до продукції з боку споживачів та ринку;

– вдосконалення організаційно-методичного підходу до управління системою якості на підприємстві шляхом розроблення типової організаційної структури управління та адміністративних методів формування документообігу у системі якості підприємства.

Висновки з проведеного дослідження.

Система управління якістю в сучасних умовах господарювання має стати реальним інструментом безперервного вдосконалення діяльності підприємства й джерелом економічних вигід.

В умовах ринкових відносин кожне підприємство має орієнтуватись на досягнення максимальних результатів своєї діяльності, а наявність на ринку конкуренції значно знижує можливості підприємства щодо досягнення поставленої мети. В такому разі підприємство має створювати та підтримувати суттєві переваги перед конкурентами, основні з яких спрямовані на виробництво продукції високої якості, здатної якомога краще задовольняти потреби споживачів. Це обумовлює необхідність приділяти на підприємствах велику увагу цим питанням шляхом орієнтації на світовий досвід та відповідно до українського законодавства для створення сучасних систем управління якістю продукції.

Отже, стратегічним напрямом успішного функціонування підприємств у сучасних економічних умовах є формування ефективної системи управління якістю продукції на підприємстві, яка буде враховувати інтереси всіх груп зацікавлених осіб та сприятиме забезпеченню високого рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вакуленко А.В., Гарафонова О.І., Гарбуз Н.А. Управління якістю : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2010. 551 с.
2. Деминг Э. Выход из кризиса. Новая парадигма управления людьми, системами и процессами. Out of the Crisis / пер. с англ. Москва : Альпина Паблишер, 2011. 400 с.
3. Про стандартизацію : Закон України від 3 липня 2020 р. 1315-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (дата звернення: 13.07.2020).
4. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 18 грудня 2017 р. № 1393-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text> (дата звернення: 11.04.2020).
5. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 16 січня 2020 р. № 771/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (дата звернення: 11.04.2020).

6. Про захист прав споживачів : Закон України від 3 липня 2020 р. № 1023-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (дата звернення: 13.07.2020).

7. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 3 липня 2020 р. № 1314-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (дата звернення: 13.07.2020).

8. Давидова О.Ю., Писаревський І.М., Ладженська Р.С. Управління якістю продукції та послуг у готельно-ресторанному господарстві : навчальний посібник. Харків : ХНАМГ, 2012. 481 с.

REFERENCES:

1. Vakulenko A.V., Harafoнова O.I., Harbuz N.A. (2010) Upravlinnia yakistiu [Quality management]: navch. posib. [Tutorial] M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyrna Hetmana" [Ministry of Education and Science of Ukraine, Vadym Hetman Kyiv National University of Economics], Kiev : KNEU, 551 p.
2. Deminh E. (2011) Vykhod iz krizisa. Novaya paradigma upravleniya liudmi, sistemami i protsessami [Way out of the crisis. A new paradigm for managing people, systems and processes], M.: Alpina Publisher, 400 p.
3. Pro standartyzatsiiu [About standardization]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] (2020) Verkhovna Rada Ukrainy [Supreme Council of Ukraine], no. 1315-VII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (accessed: 13 July 2020).
4. Pro vyluchennia z obihu, pererobku, utylizatsiiu, znyshchennia abo podalshe vykorystannia neiakisnoi ta nebezpechnoi produktsii [On withdrawal from circulation, processing, utilization, destruction or further use of low-quality and dangerous products]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] (2017) Verkhovna Rada Ukrainy [Supreme Council of Ukraine], no. 1393-XIV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text> (accessed: 11 April 2020).
5. Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv [About the main principle and requirements to perfection and quality of food products]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] (2020) Verkhovna Rada Ukrainy [Supreme Council of Ukraine], no. 771/97-ВР. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (accessed: 11 April 2020).
6. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [On consumer protection]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] (2020) Verkhovna Rada Ukrainy [Supreme Council of Ukraine], no. 1023-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (accessed: 13 July 2020).
7. Pro metrolohiu ta metrolohichnu dialnist [About metrology and metrological activity]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] (2020) Verkhovna Rada Ukrainy [Supreme Council of Ukraine], no. 1314-VII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (accessed: 13 July 2020).
8. Davydova O.Yu., Pysarevskiy I.M., Ladyzhenska R.S. (2012) Upravlinnia yakistiu produktsii ta posluh u hotelno-restorannomu hospodarstvi [Management of quality products and services to the hotel and restaurant government]: navch. posib. [Tutorial] RMOINU – Kharkiv: KNAME, 481 p.